

FILOLOGIYA VA TILLARNI O‘QITISH (INGLIZ TILI) YO‘NALISHI TALABALARIDA INGLIZ TILIDA GAPIRISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY HOLATI

Qoxxorova Madinaxon Abdukodir qizi,
Namangan Davlat Universiteti

E-mail: kohhorovamadinahon@gmail.com

Tel: (88) 002 18 21

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22127312>

Abstract. The article analyzes the current state of developing English-speaking competence in students of the Philology and Language Teaching (English language) program. It examines contemporary requirements for speaking, the impact of artificial intelligence technologies, and factors related to age and the educational environment.

Keywords: speaking competence, communicative competence, artificial intelligence, CEFR, willingness to communicate, language anxiety, digital environment.

Аннотация. В статье анализируется современное состояние развития компетенции говорения на английском языке у студентов направления «Филология и обучение языкам (английский язык)». Рассматриваются современные требования к говорению, влияние технологий искусственного интеллекта, а также факторы возраста и образовательной среды.

Ключевые слова: компетенция говорения, коммуникативная компетенция, искусственный интеллект, CEFR, готовность к общению, языковая тревожность, цифровая среда.

Annotatsiya. Maqolada filologiya va tillarni o‘qitish (ingliz tili) yo‘nalishi talabalarida ingliz tilida gapirish kompetensiyasini rivojlantirishning zamonaviy holati tahlil qilinadi. Gapirishning zamonaviy talablari, sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta‘siri hamda yosh va ta‘lim muhiti omillari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: gapirish kompetensiyasi, kommunikativ kompetensiya, sun‘iy intellekt, CEFR, muloqotga tayyorlik, til xavotiri, raqamli muhit.

Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tili xalqaro muloqotning asosiy vositasiga aylandi. O‘zbekistonda chet tillarni o‘rganishga davlat siyosati darajasida alohida e‘tibor qaratilmoqda: 2012-yilda qabul qilingan PQ-1875-son qaror asosida ingliz tili mamlakatning barcha hududlarida o‘qitila boshlandi va Umumevropa til kompetensiyalari doirasi (CEFR) standarti joriy etildi [1], 2021-yildagi PQ-5117-son qaror esa chet tillarni o‘rganishni ommalashtirishni sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tardi [2]. Filologiya va tillarni o‘qitish (ingliz tili) yo‘nalishi talabalar uchun gapirish kompetensiyasi — nafaqat o‘quv natijasi, balki bo‘lajak kasbiy faoliyatning markaziy ko‘nikmasidir. Shu bois ushbu kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy holatini tahlil qilish dolzarb ahamiyatga ega.

Gapirish kompetensiyasi zamonaviy metodikada kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida qaraladi. D. Hymes til bilimidan tashqari uni real muloqot vaziyatlarida qo‘llash qobiliyatini ham nazarda tutuvchi “kommunikativ kompetensiya” tushunchasini ilgari surgan [3]. M. Canale va M. Swain esa uni grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalarga ajratgan [4]. CEFR hujjatida gapirish alohida “og‘zaki o‘zaro ta‘sir” (spoken interaction) va “og‘zaki ishlab chiqarish” (spoken production) sifatida tavsiflanadi [5]. Demak, zamonaviy talab talabadan faqat grammatik to‘g‘rilikni emas, balki nutq ravonligini, o‘zaro muloqotga kirisha olishni, fikrini vaziyatga mos va maqsadga muvofiq ifodalay olishni taqozo etadi. Ta‘lim paradigmasi shaklga (form) yo‘naltirilgan yondashuvdan ma‘no va muloqotga yo‘naltirilgan yondashuvga o‘tdi.

Shu bilan birga, amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab talabalar grammatika va leksikani yaxshi o‘zlashtirgan bo‘lsa-da, erkin gapirishda qiynaladi. Bu “bilim va uni qo‘llash” o‘rtasidagi tafovut sifatida namoyon bo‘ladi. Uning asosiy sabablaridan biri — chet tili xavotiri (foreign language anxiety): E. Horwitz va hamkasblari talabalarining xato qilishdan qo‘rquvi hamda baholanish tashvishi nutqiy faollikni sezilarli pasaytirishini aniqlagan [6]. Ikkinchi omil — muloqotga tayyorlik (willingness to communicate)ning pastligi: P. MacIntyre va hamkasblari talabaning gapirishga ichki tayyorligi til bilimidan kam ahamiyatga ega emasligini ko‘rsatgan [7]. Shu sababli zamonaviy metodika til xavotirini kamaytirish va muloqotga tayyorlikni oshirishga qaratilmog‘i lozim.

So‘nggi yillarda ushbu sohada eng katta o‘zgarish sun‘iy intellekt (SI) texnologiyalari bilan bog‘liq. Generativ SI vositalari, xususan ChatGPT, til o‘rgatishda yangi imkoniyatlarni ochdi: shaxsiylashtirilgan tezkor izohlar berish, muloqot vaziyatlarini modellashtirish va o‘quvchining til

sezgirligini oshirish [8]. Ovozli muloqot funksiyasi talabaga vaqt va joydan qat'i nazar mustaqil ravishda talaffuz va nutq ravonligini mashq qilish imkonini beradi [9]. Muhimi shundaki, SI bilan muloqotda talaba inson tomonidan baholanish tashvishini his qilmaydi — bu esa til xavotirini kamaytirib, muloqotga tayyorlikni oshiradi. Tadqiqotlar SI vositalaridan foydalanish gapirish ko'nikmalarini ijobiy rivojlantirishini tasdiqlaydi [8; 9]. Biroq bu texnologiyaning cheklovlari ham bor: SI talaffuz va kontekstual nozikliklarni to'liq aniq baholay olmaydi, ba'zan noto'g'ri ma'lumot berishi hamda o'quvchida haddan ortiq bog'liqlik keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois SI inson o'qituvchisining o'rini bosmaydi, balki uni to'ldiradi; undan samarali foydalanish esa raqamli savodxonlikni talab qiladi [8].

Gapirish kompetensiyasini rivojlantirishga yosh va muhit omillari ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yosh jihatidan tilni egallashning “sezgir davri” (critical period) nazariyasiga ko'ra, til erta yoshda tabiiyroq o'zlashtiriladi [10]. Universitet talabalari (18–22 yosh) bu optimal davrdan o'tgan bo'lsalar-da, mos shart-sharoit yaratilganda yuqori darajaga erishishlari mumkin; C. Muñoz tadqiqotlari o'rganish sur'ati va sharoitning ahamiyatini ta'kidlaydi [11]. Muhit jihatidan esa til kiritmasi (input) va uni qo'llash imkoniyatlari hal qiluvchi rol o'ynaydi: S. Krashenning tushunarli kiritma nazariyasiga ko'ra, til yetarli va tushunarli material ta'sirida o'zlashtiriladi [12]. Bugungi yoshlar ingliz tiliga to'yingan raqamli muhitda — ijtimoiy tarmoqlar, video o'yinlar, striming platformalari orqali — yashaydi. Bu norasmiy raqamli ta'lim (informal digital learning) motivatsiya va til bilan aloqa shakllarini o'zgartirmoqda. Ayni paytda, qo'llab-quvvatlovchi va past xavotirli o'quv muhiti talabaning gapirishga tayyorligini yanada oshiradi [7; 13].

Xulosa qilib aytganda, filologiya va tillarni o'qitish (ingliz tili) yo'nalishi talabalarida gapirish kompetensiyasini rivojlantirishning zamonaviy holati bir necha yo'nalishning uyg'unlashuvini talab qiladi: kommunikativ yondashuvni izchil qo'llash, sun'iy intellekt vositalaridan (o'rin bosuvchi emas, to'ldiruvchi sifatida) oqilona foydalanish, til xavotirini kamaytirish va muloqotga tayyorlikni oshirish, hamda yoshlarning raqamli odatlariga mos boy til muhitini yaratish [14]. Davlat siyosatining qo'llab-quvvatlashi va texnologik yutuqlar qulay shart-sharoit yaratmoqda; endi bu imkoniyatlarni samarali metodik yechimlar — jumladan interaktiv va sahnalashtirishga asoslangan texnologiyalar — bilan to'ldirish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-son qarori. — Toshkent, 2012.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida” 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son qarori. — Toshkent, 2021.

3. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics: Selected Readings / ed. by J. B. Pride, J. Holmes. — Harmondsworth: Penguin, 1972. — P. 269–293.

4. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. — 1980. — Vol. 1, No. 1. — P. 1–47.

5. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. — Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. — 278 p.

6. Horwitz E. K., Horwitz M. B., Cope J. Foreign Language Classroom Anxiety // The Modern Language Journal. — 1986. — Vol. 70, No. 2. — P. 125–132.

7. MacIntyre P. D., Clément R., Dörnyei Z., Noels K. A. Conceptualizing Willingness to Communicate in a L2: A Situational Model of L2 Confidence and Affiliation // The Modern Language Journal. — 1998. — Vol. 82, No. 4. — P. 545–562.

8. Kohnke L., Moorhouse B. L., Zou D. ChatGPT for Language Teaching and Learning // RELC Journal. — 2023. — Vol. 54, No. 2. — P. 537–550.

9. Üstünbaş Ü. Hey, GPT, Can We Have a Chat?: A Case Study on EFL Learners' AI Speaking Practice // International Journal of Modern Education Studies. — 2024. — Vol. 8, No. 1. — P. 91–107.

10. Lenneberg E. H. Biological Foundations of Language. — New York: Wiley, 1967. — 489 p.

11. Muñoz C. (ed.) Age and the Rate of Foreign Language Learning. — Clevedon: Multilingual Matters, 2006. — 280 p.

12. Krashen S. D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. — Oxford: Pergamon Press, 1982. — 202 p.

13. Thornbury S. How to Teach Speaking. — Harlow: Pearson Longman, 2005. — 156 p.

14. Lightbown P. M., Spada N. How Languages Are Learned. 4th ed. — Oxford: Oxford University Press, 2013. — 256 p.